

DOI: <https://doi.org/10.36550/978-617-8245-57-3-18>

ЄЛДІНОВА С. М.,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1759-3274>*

РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ В ІГРОВІЙ ФОРМІ НА ОСНОВІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОСВІТНІХ СТАНДАРТИВ

Проблема розвитку мовленнєвих навичок старших дошкільників є однією з найважливіших у системі дошкільного виховання. Ступінь розвитку мовлення є характеристикою освіченості людини й народу в цілому. За допомогою мовних засобів людина виражає себе, свій внутрішній світ, світобачення, свій естетичний, етичний, світоглядний та інтелектуальний розвиток.

Вироблення в дошкільників навичок практичного володіння рідною мовою, вміння правильно будувати висловлення в усній формі – основне завдання, яке постає перед закладом дошкільної освіти.

Проблеми психології мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку цікавили та цікавлять багатьох вчених. Значний вклад у розвиток даної теми зробили такі науковці: В. С. Мухіна, Л. С. Виготський (була висловлена думка про функціональну різноманітність мовлення), О. Р. Лурія, О. Л. Леонтьєв та багато інших. Досліджували цю проблему також О. М. Біляєв, Т. К. Донченко, М. Г. Стельмахович, Г. Т. Шелехова, В. Д. Ужченко, які у своїх працях звертають увагу на форми і прийоми роботи над текстом.

Проблемі реалізації завдань розвитку зв'язного мовлення присвячено ряд монографічних досліджень та методичних посібників (І. Р. Гальперін, Г. І. Коляденко, М. П. Сенкевич, Т. О. Ладиженська та інші).

Актуальність дослідження зумовлена вагомістю проблеми особливостей розвитку мовленнєвих навичок старших дошкільників в ігровій формі, з одного боку, а з іншого – обмеженістю дослідження проблеми в теоретичному й практичному планах. Відтак виникає необхідність розробки нових ігрових форм для розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників.

Мовлення – феномен психіки людини. Це психофізіологічне, психолінгвістичне, біологічне, соціокультурне, фізичне, лінгвістичне, нейрофізіологічне, нейролінгвістичне явище [9, с. 278].

Тривалий час зберігалася тенденція вивчати мовлення тільки в тандемі з мисленням. Також представлялися окремі наукові праці, в яких психологи визначали мовлення як категорію, що виходить за межі зіставлення з мисленням: воно «...корелює зі свідомістю в цілому» [11, с. 312]. Це зумовило подальші пошуки вчених в галузі психологічних досліджень мовлення. З'явилися дослідження мовлення в аспекті свідомості (О. Р. Лурія, О. Ю. Агафонов, О. Є. Шерозія). Значна увага звертається на медіативну функцію мови, обговорюються особливості «мовної свідомості» (Є. Ф. Тарасов, П. Я. Гальперін, Н. В. Уфимцева).

Психологічними засадами лінгводидактики є вчення психологів і психолінгвістів про розвиток мовленнєвих функцій, усвідомлення мовлення дітьми (Л. Виготський, С. Рубінштейн, Б. Баєв, М. Жинкін, Д. Ельконін, А. Маркова, Г. Леушина, С. Карпова, Г. Костюк, І. Синиця, В. Семиченко, Ф. Шохін та ін.), про мовленнєву діяльність (О. Леонтєв).

На сучасному етапі розвитку психології мовлення корелює не тільки зі свідомістю, оскільки в ньому, крім свідомості, присутній прошарок несвідомих явищ. Воно «...охоплює не тільки психічну, а й мовну частину мовлення, в якій це психічне відображується» [22, с. 28]. Недоречним виявляється й судження, згідно з яким мовлення – це мовленнєва поведінка, оскільки вона є спонтанною, а мовлення може бути й рефлексивним, усвідомленим, цілеспрямованим. Отже, мовленнєві явища вимагають детальніших досліджень, різних інтерпретацій цього феномена.

У праці Л. Виготського «Мовлення і мислення» різнобічно схарактеризовано психологію мовлення. Л. Виготський розкриває психологічну природу мовленнєвих функцій та вивчає формування внутрішнього мовлення дітей.

На початку ХХ століття Ж. Піаже [27] опублікував роботу, присвячену розвитку функцій мовлення у дітей. Аналізуючи функції дитячого мовлення в дошкільному віці, він намагався відповісти на запитання: «Які потреби намагається задовольнити дитина у процесі розмови?» Для з'ясування цього ключового питання Ж. Піаже розробив новий метод дослідження – клінічну бесіду, завдяки якій учений зміг вивчити приховані процеси, що стимулюють їх зовнішні вияви. Цим методом було встановлено, що інтелект у дитини виникає задовго до того, як вона починає говорити.

Про мовлення пишуть і як про мовленнєву поведінку (Т. Г. Винокур, І. О. Зимня, О. О. Леонтєв), тобто, зовнішні прояви психічної діяльності людини, або зовнішні прояви психічної активності, яка має біологічну основу і є невід'ємною частиною внутрішніх психічних процесів, властивостей і станів людини. Мовленнєва поведінка зумовлена такими соціальними факторами, як культура, національні особливості, етика, виховання, міжособистісне спілкування, які в процесі інтеріоризації стають внутрішніми компонентами психічних структур. Зовнішні прояви психофізіологічних процесів у мовленнєвій поведінці людей виражаються з фонетичного боку мовлення (вібрація голосу, темброві модуляції, збільшений темп, швидкість мовленнєвих реакцій) [4, с. 254].

В психології визначають кілька класифікацій видів правильного мовлення співрозмовника. Передусім етапи мовлення диференціюють на зовнішнє та внутрішнє [19, с. 200].

Зовнішнє – мовлення, виголошене в голос, доступне для зовнішнього сприймання. В окремих випадках людина може розмовляти в голос «сама з собою», ні до кого не звертаючись, проте зовнішнє мовлення обслуговує передусім саме процеси комунікації, взаємодії між людьми.

Внутрішнє – мовлення мовчки. Воно може бути більш або менш зв'язним, послідовним, усвідомленим (наприклад індивід розмірковує, який вибір зробити; прогнозує, що відбудеться, якщо він вчинить саме так або інакше).

Внутрішнє мовлення може являти окремі уривки думок, що вириваються з глибин свідомості, незрозумілі навіть самому «автору» цих думок.

Мовлення, що контролюється свідомістю, продумане за змістом, за відповідністю ситуації, є цілеспрямованим. Але мовленнєва діяльність може бути і спонтанною, коли контроль свідомості знижується, або повністю відсутній (стан галюцинацій). Ознаку спонтанності може набувати і зовнішнє мовлення. Наприклад, в ситуації сильного хвилювання людина замість зв'язного мовлення починає щось лепетати.

Зазвичай зовнішнє мовлення є більш розгорнутим, зв'язним. Воно керується законами логіки, стилістики; у фразях є головні та другорядні члени речення. Внутрішнє мовлення – словесна оболонка мислення. Вона зазвичай оперує згорнутими в одне слово реченнями. Тільки якщо людина починає відчувати труднощі в мислительних операціях, усвідомленні деяких подій, власних переживань або спогадів, вона звертається до розгорнутого внутрішнього мовлення.

Мовленнєва діяльність максимально активізується за умов міжособистісного спілкування. Адже, якщо зміст і контекст повідомлення зрозумілі тому, хто говорить, то для іншого учасника комунікації вони мають бути перекладені у «виголошені слова». А для цього потрібно перейти від скороченого, зрозумілого для себе внутрішнього мовлення – до розгорнутого зовнішнього мовлення, зрозумілого для інших комунікантів.

В залежності від форми подачі інформації, розрізняють мовлення усне (звукова форма) і писемне (знакова, символічна форма) [26, с. 115].

Усне мовлення може бути безпосередньо або опосередковано зорієнтовано на слухача. Безпосередньо орієнтоване усне мовлення виявляється при прямому контакті зі слухачами і передбачає отримання від них оперативного зворотнього зв'язку (реакції на вимовлені слова). Диктором радіо в додаток до змісту може бути використана лише інтонація, тоді як міміка і жести його слухачам недоступні.

Писемне мовлення з'явилося значно пізніше, ніж усне. Людство, гостро потребуючи засобів закріплення на тривалий час відомостей про найбільш важливі події, пройшло ряд послідовних етапів їх розвитку.

Розрізняють мовлення ситуативне й контекстне. Так, у маленької дитини мовлення ще не являє собою зв'язного, суцільного за змістом повідомлення. Аби її зрозуміти, потрібно врахувати ту конкретну ситуацію, в якій кілька знаходиться дитина і до якої безпосередньо належить її мовлення. Зміст мовлення, міцно пов'язаний із ситуацією, в якій він вимовлений, називають ситуативним мовленням.

Контекстне мовлення зазвичай більш зв'язне: його вирізняє адекватність мовленнєвого оформлення передусім думки того, вимові хто говорить або пише і зрозумілість для уваги слухача, або потенційного читача. Все в ньому має бути зрозумілим незалежно від безпосередньої ситуації взаємодії, на ґрунті тільки контексту повідомлення.

Залежно від характеру і змісту спілкування, ступеня належності до ситуації взаємодії, а також комунікативних особливостей тих, з'явиться хто бере участь

у спілкуванні, розрізняють монологічне та мовлення діалогічне мовлення [14, с. 44].

В монологічному мовленні тільки один з учасників комунікації активно формулює мовленнєве повідомлення, транслює його зміст, передає власне ставлення до проблеми. Інші слухають, не продукуючи зустрічних повідомлень. Монологічне мовлення спрямоване лише в одному напрямку. Його основне завдання – певним чином вплинути на слухача, або аудиторію в цілому, передати знання, переконати в різних аспектах. Тому звичайно монологічне мовлення має розгорнутий характер, воно логічно впорядковане, потребує ретельного планування, зв'язного викладу думок.

Діалогічне мовлення – розмова, бесіда двох саме або більше учасників спілкування, які поперемінно висловлюють свої повідомлення. Характерною ознакою діалогу є наявність в учасників спілкування інтересу не лише до інформації, але й до позиції того, хто говорить [5, с. 12].

Діалог – мовлення підтримуване [10, с. 28]. Один учасник діалогу в процесі спілкування задає додаткові запитання, розвиває подальшу думку співрозмовника, або може закінчити її сам; подає репліки, які свідчать про увагу до повідомлення, зацікавленості у взаємодії. Це дозволяє тому, різних хто говорить, точніше виражати свої думки, оперативно корегувати використані мовленнєві засоби з тим, аби точніше передавати власне ставлення, бути впевненим в розумінні й зацікавленості у взаємодії з боку співрозмовника.

Всі форми мовлення між собою взаємопов'язані. Проте їх життєве і функціональне призначення різне. Зовнішнє мовлення зазвичай є способом спілкування, тоді як внутрішнє – засобом мислення. Писемне мовлення відіграє максимальну роль як спосіб фіксації інформації, її збереження та передачі. Монолог – спосіб трансляції знань і самовираження того, хто говорить або пише, тоді як діалог незамінний при обміні інформацією та враженнями між людьми.

Одна з основних функцій мовлення, що розвиваються в дошкільному віці – комунікативна функція, або функція спілкування. Вже в ранньому дитинстві дитина користується мовлення як засобом спілкування. Однак вона спілкується лише із близькими, або добре знайомими людьми. Спілкування в цьому випадку виникає з приводу конкретної ситуації, у яку включені дорослі й сама дитина.

Партнер дитини по діалогу чекає від неї чіткого, виразного мовлення, вимагає побудови мовного контексту, більше незалежного від мовної комунікації. Під впливом оточення дитина починає перебудовувати ситуативну мову, на мову, більше зрозумілу слухачеві. Поступово вона замінює нескінченно повторювані займенники іменниками, які вносять певну зрозумілість. У старших дошкільників при намаганні щось розповісти з'являється типова для їхнього віку типова конструкція: дитина спочатку вводить займенник («вона», «він»), а потім, відчуючи неясність свого викладу, пояснює займенник іменником: «Вона (дівчинка) пішла; «Він (вовк) напав»; і т.д. Це істотний етапу мовному розвитку дитини [6, с. 12].

По мірі розширення кола спілкування й по мірі росту пізнавальних інтересів дитина оволодіває контекстним мовленням. Контекстне мовлення досить повно описує ситуацію для того, щоб вона була зрозуміла без її безпосереднього сприйняття. Переказ книг, розповідь про цікавий факт, або опис предмета не

можуть бути зрозумілі слухачеві без чіткого викладу. Дитина починає висувати вимоги до самого себе й намагається застосовувати їх при побудові розповіді [7, с. 113].

Особливим типом є пояснювальне мовлення дитини. У старшому дошкільному віці в дитини виникає потреба пояснити зміст майбутньої гри, призначення іграшки й багато чого іншого. Нерідко навіть незначне непорозуміння призводить до невдоволення мовця й слухача. Пояснювальне мовлення вимагає певної послідовності викладу, виділення й вказівки головних зв'язків і відносин у ситуації, які співрозмовник повинен зрозуміти.

У дошкільному віці, особливо у віці трьох – чотирьох років, почуття панують над всіма сторонами життя дитини, надаючи їм особливого забарвлення й виразності. Маленька дитина ще не вміє керувати своїми емоціями і майже завжди виявляється в полоні почуття, яке її захопило.

Емоційна безпосередність дитячого мовлення приязно приймається оточуючими дитину дорослими. Для добре рефлексуючого маляти це може стати засобом впливу на дорослих. Однак, «дитячість», яка навмисне навмисне демонструється дитиною, не приймається більшістю дорослих, тому їй доводиться робити над собою зусилля – контролювати себе й бути природним, а не демонстративним.

До кінця дошкільного віку можна спостерігати диференціацію функцій: «відокремлення мовлення для себе й мовлення для інших із загальної, нерозчленованої мовленнєвої функції, яка виконує в ранньому віці обидва ці призначення майже зовсім однаковим способом» [12, с. 260]. Аналіз егоцентричного мовлення дозволяє розкрити загальні особливості генезису мовленнєвих функцій: з'являючись у спільній діяльності з дорослими, ці функції пізніше інтеріоризуються, тобто перетворюються у внутрішній прийом, або внутрішнє мовлення, яке визначає особливості діяльності й поведінки людини. Егоцентричне мовлення перехідне: за формою воно ще зовнішнє, але за функцією вже внутрішнє.

Таким чином, розвивається мова і мовленнєва увага, пам'ять, логічне мислення та психологічні передумови, необхідні для подальшого розвитку дитини, її успішного навчання в школі.

Діти самостійно складають розповідь, переказують казки, що говорить про оволодіння одним з найвищих видів мовлення – монологічним мовленням [8, с. 85].

У дошкільників виникає внутрішнє мовлення, що стає засобом формування й функціонування внутрішніх розумових дій.

Поява внутрішнього мовлення є ознакою розвитку словесно-логічного мислення. Розвивається чуття мови, яке допомагає успішніше користуватися мовою, виправляти помилки свого мовлення, помічати такі помилки в діти мовленні інших [13, с. 91].

Мовлення дитини старшого дошкільного віку досягає високого рівня розвитку. Словниковий запас дитини збільшується швидкими темпами, рівномірно використовуються всі частини мови, складні слова, слова з абстрактним значенням. Дитина цього віку володіє побутовою лексикою на рівні розмовного мовлення дорослих. Водночас залишаються ще певні недоліки:

спостерігаються семантичні помилки, неправильне розуміння окремих абстрактних, часових і просторових понять, багатозначних слів, прислівників (разом і поруч, тощо) [15, с. 19].

У страших дошкільників достатньо розвинені мовленнєве дихання, фонематичний слух, артикуляційний апарат. Діти регулюють силу голосу відповідно до ситуації. Розвиваються фонематичне сприймання і здатність до звукового аналізу слова.

До старшого дошкільного віку дитина зазвичай оволодіває вимовою всіх звуків, хоча у деяких дітей ще недостатньо артикуляційно сформований звук та шиплячі звуки.

Діти активно грають зі звуками, інтонаційно промовляють звук у слові, аналізують звуковий склад слів, виокремлюють перший і останній звуки у слові, добирають слова з потрібним звуком, диференціюють поняття «звук», «слово» [20, с. 118].

Дитина критично ставиться до своєї вимови, усвідомлює дефекти. Через порушення вимови діти замінюють під час мовлення слова з дефективним звуком іншими словами, подібними за значенням (замість «машина» – «автомобіль»).

Основними завданнями для розвитку мовлення є [18, с. 100]:

- розвивати силу голосу, тембр, темп, ритм, методику, навички використання різної інтонації, чітку дикцію;
- удосконалювати диференціацію подібних за звучанням звуків, артикуляцію звуків;
- ознайомлювати дітей зі словом, вправляти у вмінні виокремлювати слово як самостійну смислову одиницю із потоку слів, учити правильно визначати наголос;
- вправляти у роздільній мові звукосполучень йотованих голосних [йа], [йу], [йе], [йі];
- учити розрізняти на слух тверді та м'які приголосні (сир, сірник, дарувати, дякувати);
- навчати добирати слова, близькі за звучанням (міст – лист, хрущ – кущ, книжка – мишка, густо – пусто) тощо; за завданням вихователя добирати слова на певні звуки та виділяти їх звучання (машшина, хусстка, жжжаба). Вчити правильно вимовляти звук [ф] у словах іншомовного походження (футбол, фрукти, фініш, ферма, тощо), звукосполучення [хв] (хвіртка, хвиля, хвала, хвіст); визначати, у яких словах вимовляється [і'];
- продовжувати ознайомлювати дітей із поняттям «слово», вчити виокремлювати слова з потоку мовлення, використовуючи ігрові, словесні вправи, художню літературу. Звертати увагу дітей на смисловий аспект слова
 - слово позначає предмет, ознаку, дію;
 - ознайомлювати дітей із поняттям «речення». Вчити виокремлювати речення із мовленнєвого потоку; складати речення зі слів; визначати кількість слів у реченні, їх місце (перше, друге, третє); складати речення за змістом картинок, іграшок, з відповідними словами, графічно зображати речення; визначати кількість речень у тексті.

- Вчити ділити слова на склади без збігу двох приголосних; називати кількість складів у слові, їх порядок, графічно зображувати поділ слова на склади.

- Формувати розуміння, що в слова один наголос і якщо його поставити неправильно, то слово стає незрозумілим. Вчити правильно визначати наголос; графічно зображати наголошений склад; вимовляти слова в різному темпі та з різною силою голосу [25, с. 28].

Показники компетентності дитини:

- чітко і правильно вимовляє всі звуки та звукосполучення у словах рідної мови і фразах, згідно з нормами фонетики й орфоепії;

- добирає слова близькі за значенням, слова на відповідні звуки;

- розрізняє і виділяє на слух голосні та приголосні (тверді й м'які) звуки;

- правильно ставить наголос як у словах, так і у фразах загадках та реченнях.

- виокремлює слова та речення з потоку мовлення;

- диференціює поняття: «речення», «слово», «склад», «звук»;

- знає, що речення складається зі слів; визначає кількість слів у реченні, їх місце;

- складає речення із запропонованим словом;

- аналізує запропоновані слова;

- розрізняє голосні, тверді та м'які приголосні звуки;

- вільно орієнтується у звуковій структурі слова;

- правильно ставить наголос у слові та графічно зображує наголошений склад;

- робить звуковий аналіз слова [28, с. 95].

У дитини старшого дошкільного віку вдосконалюється граматична правильність мовлення, продовжується засвоєння суфіксів, спостерігається прагнення до точного вживання граматичних форм, що виявляється у критичному ставленні до власного мовлення і мовлення інших людей. Формуються навички корекції та самокорекції граматично правильного мовлення. Дитина переважно правильно вживає відмінкові закінчення, узгоджує прикметники, дієприкметники числівники з іменником, числівником в роді, числі та відмінку. За вказівкою дорослого утворює нові слова за допомогою префіксів і суфіксів та складні граматичні форми. Використовує окличний відмінок іменників.

Старші дошкільники складають розповідні, окличні, питальні речення. Правильно будують прості поширені речення з однорідними членами, використовують складносурядні та складнопідрядні речення, пряму мову [29, с. 42].

Водночас у мовленні дітей трапляються помилки в чергуванні іменників у родовому відмінку; труднощі в утворенні ступенів порівняння прикметника, узгодженні іменників із прикметниками, займенниками.

Діти старшого дошкільного віку здатні брати активну участь у бесіді, повно і точно відповідати на запитання, доповнювати відповіді інших дітей, формулювати запитання. Діалоги в системі «дитина - дитина» характеризуються

більш повним та активним застосуванням різноманітних засобів, зрозумілістю, зв'язністю, правильністю порівняно з діалогами в системі «дитина – дорослий». Діти засвоюють різні типи висловлювань (описові, розповідні), деякою мірою міркування з опорою на наочний матеріал і без цієї опори. Діти беруть участь у переказуванні художніх текстів. Активно розвивається мовленнєво-творча діяльність, яка за чому умови правильно організованого навчання сприяє розвитку початкових літературно-художніх здібностей дітей. Разом із тим у багатьох дітей ці вміння не стійкі. Дітям важко добирати факти для своїх розповідей, логічно та послідовно їх будувати, структурувати висловлювання.

Отже, аналіз останніх досліджень, присвячених розвитку мовлення дітей дошкільного віку, засвідчує, що ця проблема вивчається сьогодні в науці в кількох аспектах: нейролінгвістичному, психофізіологічному, онтолінгвістичному, психологічному, педагогічному тощо, але недостатньо представлена в психолінгвістично-діяльнісному аспекті.

Згорнуте внутрішнє мовлення, яке виформувалося із зовнішнього розгорнутого мовлення, зберігає можливість знову розгортатись і перетворюватися в синтагматично організований зовнішній текст, поділ як результат мовленнєвої діяльності.

Таким чином, ми виділили, що для формування мовлення дітей дошкільного віку важливо розвивати як образне, логічне мислення, так і творче. С. Л. Рубінштейн наголошував на тому, що людина починає мислити тоді, коли у неї з'являється потреба щось зрозуміти: мислення починається з проблеми або запитання, здивування або невпевненості, з протиріччя. Саме такою проблемною ситуацією визначається «втягнення» особистості у мисленнєвий процес, що завжди спрямований на розв'язання якоїсь задачі.

Тому для розвитку мовленнєвої діяльності і пов'язаного з нею мислення, необхідно пропонувати дітям розвивальні завдання, вправи, які містять пошук, проблему, здивування, запитання, що потребують розв'язання. Це і міркування; і логічні вправи мовного характеру; і знаходження істотних ознак предметів, мовних одиниць; й ігри в «тлумачний словник»; й ігри на добір антонімів, паронімів, омонімів, багатозначних слів; й ігри на доведення, переконання (хто сильніший, спритніший, акуратніший); і ребуси, і загадки, і мовні лабіринти, пригадування незвичайних ситуацій, моральних вчинків, небилиць, гумористичних сцен тощо. Під час розв'язання таких завдань активізується творча уява, розвивається логічне й образне мислення, актуалізується мовлення. Завдання такого типу стимулюють чуттєву сферу психіки дітей.

У дошкільному віці мовлення дитини виконує функцію спілкування, пізнання світу, планування власних дій та спільної діяльності. Дитина опановує в основному розмовним стилем усної української мови.

Мовлення виступає головним фактором соціалізації дітей не лише в дошкільному закладі, але й за його межами.

Розвиток мовлення – складний психологічний процес, що не виникає від почутого слова. Він обумовлюється спілкуванням з дорослими та однолітками. Розширення змісту потреб у спілкуванні спрямовує увагу дитини на нові нюанси дійсності, на пізнання світу з оточенням світу природи, предметно-практичної та художньої діяльності.

Використання різноманітних ігор під час навчання та вільного часу дітей, допомагає своєчасному розвитку, зокрема мовлення.

Мовленнєво-ігрова діяльність – це діяльність, що потребує застосування набутих раніше знань, мовленнєвих навичок та умінь. Для цієї діяльності характерною ознакою є те, щоб діти змогли усвідомити побудову ігрового сюжету [32, с. 59].

Оскільки, дошкільний вік характеризується тим, що провідною діяльністю дитини є ігрова, то саме гра стимулює мовлення дошкільників.

Для дітей гра із словом є не лише цікавим, але й корисним процесом для її розвитку. Мовленнєві ігри спрямовані на правильну вимову, уточнення та закріплення словника, на загальний розвиток мовлення. Дошкільнята вчаться висловлювати власну думку, знаходити спільний компроміс між однолітками, здатність робити висновки. Водночас із розвитком мовлення, діти стають впевненішими, зникає сором'язливість, напруженість, скованість.

В Базовому компоненту дошкільної освіти зазначено, що саме гра – найліпший фундамент для майбутнього життя. Завдяки грі діти вправляються та розвивають низку здібностей, формування партнерських та дружніх стосунків, вміння висловлювати власні оцінно-етичні судження [34, с. 116].

Гру, як провідний вид діяльності дошкільнят, слід використовувати під час мовленнєвого розвитку, що виявляється в дитячій діяльності й пов'язанню із спілкуванням.

Використання дидактичних ігор в дошкільних закладах є широко розповсюдженим. Їх використовують не лише на заняттях, але й під час прогулянок та у вільний для дітей час. Орієнтація на ігрову діяльність, прийоми та ігрові форми важливо включати в навчальну роботу. Оскільки особливе значення набуває поєднання гри з навчальною діяльністю в старшій групі дошкільного закладу, так як відбувається перехід від ігрової до навчальної діяльності.

Вихователі найчастіше надають перевагу дидактичним іграм, тому що вони спрямовані на розвиток знань, умінь та навичок дошкільника. Формується пізнавальний інтерес до знань, цікавість до нової інформації, удосконалюються мовленнєві навички. Дидактичні ігри сприяють ефективному освітньо-виховному процесі.

Дидактична гра – це система впливів, що спрямована на формування потреби в знаннях, утворення інтересу до того, що може бути корисним для дитини, формування досконаліших пізнавальних навичок.

Вона розробляється з різною ціллю, а в основному спрямована на розвиток мовленнєвих навичок. Водночас поєднуються два аспекти: навчальний (щось пізнавальне та невідоме) та ігровий (цікаве для дитини).

Видатний педагог О. Савченко зауважує що, дидактичні ігри можуть використовуватись тільки в словесній формі; поєднувати слово й практичні дії, поєднувати слово і реальні предмети; поєднувати слово та наочність [2, с. 140].

Приклади дидактичних ігор для старшої групи дошкільного закладу:

Дидактична гра «Осінь яка?» Мета: вчити добирати особливі характеристики осені; вміння дібрати до слова якнайбільше епітетів; розвивати зв'язне мовлення.

Хід гри

Вихователь :- пропоную вирушити в екскурсію на автобусі. Контролером та екскурсоводом буду я. Наш автобус уже чекає нас. Але для того, щоб поїхати необхідний квиток, а оплатити його можна гарним словом про осінь.

– Осінь яка?

– Багряна, барвиста, вітряна, дощова, жовта, кольорова, соковита, туманна, холодна, темна, щедра, яскрава...

За кожне слово вихователь розсаджує дітей в автобус по місцях.

Вихователь: От і всі сіли. У віконце виглядаємо і цікавинки збираємо. Наш автобус тихенько рушає. Діти, осінь як і всі інші пори року, вносять свої зміни у світ природи.

Саме дидактичні ігри активізують інтерес та увагу дітей, мовлення та мовленнєві здібності, кмітливість, увагу, закріплюють знання та навички.

Розвиток мовленнєвих навичок за допомогою LEGO Education

Система роботи з конструктором LEGO Education розвиває не тільки сенсорну сферу особистості дитини, а й мовлення. Під час конструювання певних моделей діти спілкуються, тим самим вони знаходять спільне рішення на проблем.

Етап 1

Крок 1. Запропонувати дітям сісти півколом на підлозі.

Крок 2. Висипати перед ними набір цеглинок.

Крок 3. Попросити дітей спочатку взяти цеглинку синього кольору 2×2, потім жовтого кольору 2×4, а потім цеглинку зеленого кольору 2×2.

Крок 4. Попросити дітей викласти цеглинки перед собою і описати їх (описи можуть бути абсолютно різні - від називання кольору, кількості штирів, описування структури до того, чи є такі цеглинки у дітей удома чи у когось із друзів).

Ігрові вправи на розвиток фонематичного слуху

«Звуки будинку». Вихователь пропонує дітям прислухатись до звуків кімнати, будинку, будь-якого приміщення, де вони перебувають, запам'ятати, які звуки вони чувають.

Далі завдання можна ускладнити – запропонувати дітям визначити джерело звуку із заплющеними очима.

Ігрові вправи на розвиток фонематичного слуху

«Будинок звуків». Вихователь пропонує дітям поселити кожний звук в окрему кімнату і покласти його спати. Наприклад: Слово «мак» відведемо спати. До першої кімнати відведемо звук [м], до другої – [а], до третьої – [к]. Якщо дитина пропускає голосний, педагог здивовано наголошує: «Хіба тут живе слово «мк»? Я вважала, що «мак»!

Ускладнення: дитина має сама побудувати кожному слову будинок, розселити звуки або знайти потрібного мешканця для свого будинку із запропонованих варіантів.

Наголосимо на тому, що ігрові вправи формують, вдосконалюють й розвивають мовленнєві навички та уміння. Оскільки діти в ігровій формі визначають важливість мовленнєвих одиниць для власного мовлення, спілкування та обізнаності.

Театралізована діяльність відіграє особливе місце в розвитку дітей. Вона пов'язана із сприйманням художньо-літературним жанром творів та із особистісним відтворенням в ігровій формі набутих знань, уявлень, почуттів, емоцій [33, с. 45].

Театралізовані ігри – це розігрування літературного твору, коли дитина виконує певну роль, показуючи своїм мовленням, емоціями та жестами. Старшим дошкільникам подобається даний вид діяльності, оскільки можна на практиці відтворити дійство, яке вони дізналися від прослуховування твору. Головне зацікавити дітей, а потім діти самі будуть проявляти свою ініціативу. Стараючись відтворити роль персонажа, дошкільники намагаються опиратися на свій життєвий досвід, як би вони змогли діяти в тій чи іншій ситуації [1, с. 273].

Старші дошкільнята можуть змінювати початок та кінцівки знайомих сюжетів, придумувати хід подій, у які потрапляє герой, вводити нових персонажів. Гра-драматизація часто стає спектаклем, у якому діти грають для глядачів, а не для себе. Це дає їм змогу навчитися регулювати свою поведінку, рухи, обмірковувати кожне слово.

Беручи участь в театралізованих іграх, діти відчують різні емоції: задоволення, цікавість від процесу; навчаються контролювати власними емоціями та емоціями головних героїв, яких вони обрали, вчаться розуміти їхні дії та вчинки. Також спілкування в колективній грі виступає його основою. Навіть самі чутливі, нетовариські, скуті в рухах діти отримують змогу розкріпачитися, проявити ініціативу у спілкуванні, взяти участь в обговореннях.

Існують такі види театрів в дошкільному навчальному закладі: пальчиковий, на фланелеграфі, тіньовий, маріонеток, виготовлені дітьми власноруч ляльки, настільний, живих картинок і т.д.

Для дітей старшого дошкільного віку пропонуємо орієнтовну тематику художніх творів для театралізованих ігор, театрів, інсценівок:

- «Котик і Півник», українська народна казка;
- «Лисичка та журавель», українська народна казка;
- «Троє поросят», англійська народна казка;
- «Заєць-кравець», музична казка;
- «Ходить гарбуз по городу», вірш;
- «Пан Коцький», українська народна казка;

Театралізована діяльність допомагає дітям розвинути вміння складати розповіді. Для цього у план вихователя повинні включатися різні форми діяльності: театралізовані ігри, вистави, заняття театрального гуртка, ігри в театр. Вони суттєво впливають на розвиток мовленнєвих навичок. Виконуючи ролі в театралізованій діяльності дитина створює мовленнєве висловлювання.

Рухливі ігри важливі для розвитку зв'язного мовлення. Їхня цінність не лише в тому, що вони сприяють фізичному розвитку, але й спонукають дошкільників бути активними, міркувати, спілкуватися з героями сюжету гри. Розвивається звуковимова, дітям легше побудувати діалог або монолог. За допомогою рухів, фізичних навантажень діти входять в ситуацію гри, вчаться передавати свої емоції та стани, шукати нові шляхи досягнення мети.

Наведемо гру, яку застосовуємо на практиці в дитячому садку. Саме «Лисичка – кухар» найбільше подобається дітям нашої групи.

«Лисичка – кухар». Мета: закріплювати вміння утворювати відносні прикметники від іменників; розвивати лексичний запас мовлення дітей; виховувати інтерес до театральної творчості.

Хід гри

Усі діти утворюють коло і передають по колу ковпак «лисички – кухаря», промовляючи при цьому слова:

Всім нам треба поспішати –

Лисичку – кухаря гуляти .

Ось де кухар: один, два, три –

Кашу нам хутчіш вари!

Дитина, яка стоїть праворуч «лисички – кухаря» називає крупу (пшоно). «Лисичка – кухар» утворює назву каші (пшоняна каша).

Двоє дітей біжать по колу: одна в один бік, інша – в другий. Виграє той, хто швидше добіжить до свого місця [23, с. 74].

У грі дитина може подивитися на власні почуття нібито збоку і навчитися керувати ними або відмовитися від них. Тобто гра виконує не лише функцію висловлювання почуттів, а й керування ними.

Важлива значення має розвиток мовленнєвих здібностей дітей засобами театралізованої діяльності. Театралізація відіграє особливу роль в житті дитини. Саме через театралізовану діяльність діти ознайомлюються з навколишнім світом, навчаються правильної звуковимови, виконують різні ігрові завдання, що сприяють інтелектуальному розвитку. Дитина співчуває героям, розділяє їх почуття, живе разом з ними у світі казки. [23, с. 74].

Театралізована діяльність є перспективним напрямом, одним із ефективних засобів розвитку мовленнєвих здібностей дітей. Саме тому питання розвитку мовлення дітей засобами театралізованої діяльності є надзвичайно актуальним.

Використання театралізації з старшими дошкільниками полягає в тому що:

– діти отримують зразки правильного, красивого, емоційно забарвленого зв'язного мовлення, насиченого влучними образними виразами, фразеологізмами, вживають різні типи висловлювань для вирішення конкретних ігрових комунікативних ситуацій (міркування, пояснення, відтворення казкових діалогів);

– мовлення стає більш зрозумілим, виразним, граматично оформленим.

Під час підготовки до театралізації, вистав, інсценізацій діти використовують вербальні та невербальні засоби спілкування, що емоційно підкреслює забарвленість виразності вимови.

На практиці мовленнєвий розвиток слід проводити комплексно та за етапами. Виділимо три етапи:

1. Мовленнєвий – передбачає формування мовленнєвих умінь і навичок дітей через використання різних видів мовленнєвих вправ, пальчикових ігор, імітаційних ігор, ігор – медитацій, дидактичних ігор, артикуляційних та голосових вправ, вправ на розвиток комунікативного мовлення, рухливих ігор та закріплення граматичних категорій, ігор із музичним супроводом.

2. Художньо-продуктивний або творчий, включає в себе:

- читання художніх творів;
- вивчення текстів;
- робота з іграшками, ляльками;
- різні роботи пальчиків;
- виготовлення атрибутів та декорацій;
- розподіл сценічних ролей.

3. Художньо-естетичний, сценічний – передбачає показ: вистав, ігор - драматизацій, п'єс, інсценівок.

Кожен із цих видів має специфічні потенціальні можливості щодо розвитку мовлення дітей, їх ігрової діяльності та ставить свої пріоритетні мовленнєві завдання .

Наведемо цікаві приклади з кожного виду діяльності.

Пальчикові ігри. Їх тематика:

- «Дружні пальчики»;
- «На млинці»;
- «Звірі і Пан Коцький»;
- «Зайчики – моргайчики»;
- «Солом'яний бичок»;
- «Вітаннячко» та інші.

«Звірі і Пан Коцький». Один, два, три, чотири, п'ять –
(Пальці стиснути в кулак, по черзі розгинати пальці.)

Вийшли звірі погулять.

(Пальці випрямлені і ворушаться.)

Тут Пан Коцький на дорозі –

(Середній та безіменні пальці разом з великим утворюють «носик», напівзігнуті вказівний і мізинець – «вушка».)

В кулачок зібрались друзі.

(Стиснути пальці в кулак.)

Пан Коцький каже: «Ух!»

Всі звірі за спину – шух!

(Руки заховати за спину.)

Артикуляційні вправи (розроблені для язичка, губ): «Куштування», «Несмачно», «Лопаточка», «Смачне морозиво», «Трубочка», «П'ятачок», «Усмішка», «Вовк – мисливець», «Жабеня всміхається», «Хижа лисичка», «Клацання зубами».

Поради батькам щодо розвитку мовлення дітей в ігровій формі. Дитині не легко почати говорити літературною українською мовою, це потребує клопіткої спільної роботи педагогів та батьків. Коли дитина чує українську мову, вона повинна розуміти особливий такт вимови. Завданням батьків створити навколо дошкільнят сприятливі умови: розповідання казок, легенд, віршів, прослуховування та обговорення народних пісень в ігровій формі («Давай я почну співати початок пісні, а ти продовжиш. І навпаки»). Зацікавлюючи та завжди підтримуючи свою дитину, можна отримати гарний результат.

Розвиток ігрової діяльності передбачає поетапну передачу дітям ігрових умінь та навичок партнерської взаємодії, і на кожному етапі роль дорослого визначається потребами дитини. Дорослий повинен пам'ятати, що його

опосередкована допомога не має порушувати природності дитячої гри, адже гра є провідним видом діяльності дошкільників. У грі створюється зона найближчого розвитку, проявляються та розвиваються психічні процеси та новоутворення дошкільного віку, відбувається оволодіння соціальним простором через спілкування з дорослими та однолітками [31, с. 119].

Гра не тільки сприяє розвитку у дітей творчих здібностей, самостійності, ініціативності, організованості, а й забезпечує формування в них стійкого інтересу до пізнання довкілля і реалізації себе в ньому. Крім цього, гра сприяє виникненню дружніх, партнерських стосунків між дітьми, утворенню ігрових об'єднань за інтересами, спонукає до обміну думками, оцінювання себе й інших, заохочує до імпровізацій, висловлювання власних оцінних суджень.

Завданням педагога - надати батькам необхідну інформацію, матеріали, щоб знати як працювати з дитиною. Дуже часто, віддаючи дитини в заклад дошкільної освіти, батьки опираються на таке положення, як: «Зробіть мою дитину розумною», але не додаючи власних зусиль. На жаль вихователі не можуть приділити достатньо уваги тій чи іншій дитині, яка потребує цілеспрямованого ефективного впливу. Тому питання розвитку малят вдома залишається не розкритим і не вирішеним.

Дитина має чути правильну вимову, багату мову без помилок, без недоліків. Проблемою нашого часу є недостатньо усвідомлена позиція старших на необхідність застосування впливу на всебічний розвиток дитини. Якщо дорослий володіє правильною мовою, чистою, то дитина перейме для себе її. Якщо дорослі виражаються жаргонізмами, спотвореною мовою, грубою, то відповідно результат буде очевидним.

Старші дошкільнята вже майже сформовані школярі. Проходячи весь щабель дошкільно садка, діти починають від звичайного наслідування мовлення дорослих та вихователів, до самостійного розуміння мови. Наголошуємо на необхідність демонстрації дітям зразків правильного мовлення.

Саме у грі відбувається розвиток і становлення особистості дитини. З огляду на це батьки мають забезпечити всі умови для природного розгортання дитячої гри з метою задоволення уподобань та потреб кожної дитини .

Перш за все, для загального розвитку мовлення потрібно дітям багато розповідати і показувати, читати художню літературу, проводити спостереження. При цьому потрібно враховувати пізнавальні інтереси дитини. Застосовувати різноманітні ігрові прийоми у повсякденному житті дитини.

Дуже привабливі для дітей спогади близьких про їхнє дитинство; про ігри, в які вони грали. При цьому можна запропонувати дитині пограти в ці ігри. Слід попросити дитину описати ігри, в які вона грає зі своїми друзями в дитячому садку. Дуже цікаві та приємні для дитини і дорослих моменти, коли виявляється, що деякі ігри пройшли роки, в них в дитинстві грали батьки, вони як і раніше цікаві їхнім дітям.

Під час спілкування з дитиною мовлення дорослого повинне бути чітким, виразним, без помилок. Оскільки в сім'ї зароджується і продовжується формування правильності мовлення, і продовжується в дитячому садку.

Сучасні науковці радять проводити з дітьми ігрові вправи. Мета цих вправ може бути різною, від формування та розвитку фонематичного слуху, від

розвитку монологічного та діалогічного мовлення, від формування елементарних понять слів-назв, слів-дій, слів-ознак (іменників, прикметників, дієслів).

Для розвитку різних частин мови можна використовувати такі ігрові вправи: «Назви слова», «Осінні слова», «Ввічливості слова», «Веселі слова», «Сумні слова» та інші. При цьому слід дати установку на гру: «Давай з тобою згадаємо всі можливі слова, які нагадують нам про осінь. Це – осінні слова». У повсякденному спілкуванні продовжувати розширювати запас слів – узагальнень за рахунок уточнення їх значення та за допомогою мовних вправ типу «Магазин меблів» (одягу, продуктів і т.д).

Батькам слід пам'ятати про пальчикові ігри. Не обов'язково знати їх багато, достатньо декілька ігор. Під час їх використання дитина не лише імітує рухи під слова дорослого, але й повторює за ним, це активізує мовлення, розвиває дрібну моторику, яка прискорює дозрівання мовленнєвих зон головного мозку.

Головне правило батьків – бути цікавим співбесідником. Завжди розповідати (розповіді, казки, історії), пояснювати (як правильно діяти в різних ситуаціях), гратися в мовленнєві, рухливі (із цікавим сюжетом) ігри.

Дорослим продовжувати роботу зі словами-антонімами та синонімами (ігри типу « Солодкий (солоний) навпаки» та закріплення слів-антонімів; ігрові вправи «Ласкаві слова», «Веселі слова», «Скажи по-іншому» на закріплення слів-антонімів. Вправляти дитину в умінні виокремлювати у різноманітних предметах частини і називати їх (наприклад, за допомогою ігрової вправи «Хто більше назве частин (деталей)?»). Вправляти дітей у правильному вживанні дієслів. Проводити з дитиною мовні ігри, наприклад «Хто що вміє робити?». На підбір дієслів (наприклад, «Що вміє робити собачка? Бігати, спати, їсти, гратися, гавкати» і т.д.; «Зміни слівце» на вміння вживати та утворювати дієслова з префіксами. У повсякденному спілкуванні з дитиною створювати мовні ситуації, що дозволяють житині погоджувати іменники з числівниками .

Грати з дитиною в мовні ігри, рекомендовані педагогами дитячого садка. Наприклад: «Пограємо – порахуємо» (дорослий або дитина) вибирає слово, яке треба узгодити з різними прислівниками, наприклад: *кавун*, а діти за бажанням або за вказівкою дорослого складають словосполучення один кавун, два кавуна, три кавуна, п'ять кавунів і т.д. до десяти. В ігрових ситуаціях вправляти дитину в складанні простих поширених пропозицій. Наприклад: гра «Мовчун та балакун»: один гравець задає основу пропозицій (мовчун), а інший (говорун) розширює основу як тільки може. (Стоїть будинок. – У зеленому лісі стоїть дерев'яний будиночок. – На узліссі величезного зеленого лісу стоїть дерев'яний будиночок з візерунчастими віконцями, і т.д.).

В повсякденному житті батькам рекомендується застосовувати і такі мовні ігри:

1. «Що буває...»

Дорослий розпочинає гру з таких слів «Круглим може бути тарілка, а ще калач, а ще круглим може бути...» і потрібно почекати, поки дитина придумає свій варіант.

Або так:

Що буває м'яким?

Що буває пухнастим?

Що буває квадратним?

2. «Додай слівце»

Дошкільникам подобаються вірші – ритмічні тексти краще та легше запам'ятовуються, допомагають освоїти рідну мову та граматику.

Потрібно попросити дитину сказати слово, що підходить по змісту та рими:

Ері-ері-ері – гарні стоять у нас ... (двері)

Има-има-има – прищемила палець ... (дверима)

Рях-рях-рях – висить одяг на ... (дверях)

3. «В магазині»

Доречно застосовувати дану гру перебуваючи в магазині.

Дорослий може запитати у дитини: «Для того щоб приготувати млинці, що нам потрібно купити?» Дитина перераховує продукти.

– Ми купили молоко, а куди ж його потрібно покласти? Я забула як називається предмет в якого ми його покладемо.

– В цьому відділі я купила картоплю, капусту, моркву, цибулю. Як їх можна назвати одним словом? (овочі).

4. «Що зайве»

Дорослий говорить «На городі ростуть: огірки, помідори, жираф, картопля, кукурудза». Малюк називає зайве слово, або коли почув, то плескає в долоні.

5. «Порівняй»

Дитині пропонується порівняти декілька предметів.

Наприклад: «На вулиці порівняй два дерева, дві машини. Що подобається більше? Чому? Поясни». «В магазині порівняй цукерки (за формою, кольором, об'ємом).

Варто використовувати ігри вдома, на вулиці, під час прогулянок. Вони не вимагають попередньої підготовки, матеріалів та не викликає зайвих зусиль. У дітей поповнюється словниковий запас, вчиться висловлювати власну думку, міркувати та запам'ятовувати. Ігри не тільки допомагають стати між батьками та дитиною ще ближче, це й можливість постійно розвивати власне мовлення.

За рекомендацією педагогів слід проводити з дитиною спеціальні ігрові вправи з розвитку та вдосконалення звукової культури мовлення як складової підготовки дитини до подальшого навчання грамоти.

Для розвитку фонематичного слуху вправляти дитину у виділенні першого звуку у своєму імені, імені оточуючих, в назві улюбленого мультфільму, а потім визначення послідовності звуків у цих словах. Для розвитку фонематичного слуху ділити слова на склади і визначати їх послідовність. Слідкувати за правильним наголосом при проголошенні слів. Вправляти в правильному використанні наголосів в словах, проводячи гру типу «Так і не так»: дорослий вимовляє слово або словосполучення, поєднуючи правильне і неправильне використання наголосів, а дитина слухає і поправляє дорослого, вимовляючи слово (словосполучення) з правильним наголосом.

Закріплювати правильну вимову за допомогою скоромовок. Навчати дитину бути ввічливим і тактовним при участі в діалозі з дорослими і дітьми. Під час діалогу демонструвати дитині культуру ведення діалогу. Показати приклад, як потрібно вести себе за столом, в гостях, при розмові по телефону.

Продовжувати сімейну традицію щоденного враження про прожитий день, про сімейні і дитсадкові заходи, де питання ставить не тільки дорослий дитині, але й дитина дорослому. Обговорювати спільні з дитиною заходи. Формулювати усвідомлене ставлення до ведення діалогу через ненав'язливий діалог поточного діалогу (за допомогою запитань «Ти уважно слухав (ла) мене?», «Ти зрозумів (ла), про що тобі розповідав (ла)?», «Що тобі незрозуміло?», «У тебе є до мене питання?»).

Закріплювати отриманні в дитячому садку навички щодо складання зв'язних монологічних висловлювань через наступні вправи:

- складання розповідей за сімейними фотографіями, які охоплюють певний часовий відрізок (зростання дитини, літній відпочинок, поїздка на море і т.д.);
- розповіді за серіями картинок (оповідання за картинами художників, комікси з доступним дитині змістом і т.д.);
- роботу з ілюстраціями до непрочитаних книг (за картинами в книзі визначити, про що вона (її головну ідею); хто головні герої; з чого починаються пригоди героїв; які події в ній описані (середня частина); чим закінчиться ця історія).

Вправляти в складанні елементарних описів (перерахування предметів, ознак і т.д. через ігрові вправи, наприклад: «Сукні для Білосніжки» (опис фасонів одягу), «Машини майбутнього» (опис моделей та функцій), «Кімнати різних героїв» (опис інтер'єрів – кімнати Попелюшки, та інших). Читати дітям художні твори українських класиків літератури та сучасних українських письменників, твори зарубіжних письменників, які відображають правдиву дійсність та не суперечать морально-етичним нормам. Читати дитячі художні журнали. Разом з дітьми переглядати та обговорювати дитячі телевізійні передачі, мультфільми.

Пропонуємо до уваги батьків такі ігри:

1. «Чий, чия, чие?» (за допомогою карток)

Наприклад:

- Хвіст лисиці – лисячий хвіст;
- Чия тінь – лисиці;
- Чий будиночок – собаки...

2. «Скажи навпаки» - весняні квіти – квітуча весна.

3. «Назви пестливо» - кіт – котик, син – синок, синочок...

4. «Один - багато» - кубик – кубики, мак – маки...

5. «Придумай речення з певним словом» (Наприклад, слово *м'яч*. *Сьогодні на прогулянці ми грали в м'яч*)

6. «Де знаходиться предмет?» - вживання просторових прийменників: на, в, під, над.

7. «Запитай мене про зиму» - вживання питальних речень.

Наприклад:

- Чи тепло взимку?
- Які опади ідуть взимку?
- Чому пташки не літають зимою?
- Який одяг потрібно одягати на прогулянку?
- На чому можна покататися взимку?

– Особливу увагу батькам слід приділити пальчиковим іграм з дитиною. Такий вид ігор не лише допоможе розвинути мовлення, але й дрібну моторику рук, що підготує до письма. Від батьків потребує лише зацікавленість і її передача своїй дитині. На сьогоднішній день не обов'язково знати багато пальчикових ігор, достатньо лише зайти в мережу інтернет і знайти відео, де показується її зміст та рухи. Разом з малюком повторювати рухи дуже забавно, адже дитина дивиться на батьків та повторює за ними, і зовсім скоро вона буде сама просити виконати дані ігри.

Педагоги радять використовувати віршовані ігри і музичні, із супроводом музики. Завдяки ним продовжує розвиватися поняття дитини про віршовані твори та формується естетичні смаки до літературно-художніх творів, уміння слухати. Дитина навчається розуміти сенс почутого і встановлювати ритм мови.

Наведемо декілька цікавих пальчикових ігор:

«Горобчик»

*Горобчик прискакав на
пружинках ніжках,
І благально сказав: «Дай поїсти
трішки».
Насипаю я мерцій,
Хліба та зерняток.
Став горобчик малий,
Весело дзьобати.*

«Дощик» (під музичний супровід)

Доречно використовувати дивлячись на погоду, коли йде дощ у малюка виникає більший інтерес.

«Дощик»

*Дощик накрапає,
Травка росте,
Дощик накрапає,
І рибка пливе,
Дощик накрапає,
І чисте віконце,
Вмивається природа,
Всміхається сонце.*

«Мізничник»

*Задрімав мізничник трішки,
Безіменний стриб у ліжко,
А середній там лежить,
Вказівний давно вже спить.
Вранці всі схопились враз,
На заняття дітям час!*

«Сороконіжка»

*Сороконіжка бігла при доріжці,
І зустріла хробачка.
Привіталась їхні ніжки,
Обнялися зовсім трішки.
Ось повзуть хробачки,
Крізь травичку й будячки,
І зустріли павучків,
Добрих друзів хробачків.
Привіталась їхні ніжки,
Обнялися зовсім трішки.
Павучки, павучки –
павутиння наплели
І зустріли жучків,
Добрих друзів хробачків,
Привіталась їхні ніжки,
Обнялися зовсім трішки.*

Практика показує, що використання музичних пальчикових ігор дають кращий результат, ніж звичайні. Тренуючи пальчики старші дошкільники продовжують отримувати навички міжособистісного спілкування один з одним. Вони отримують задоволення від вербального та невербального спілкування.

Вихователь виконує постійну роботу з батьками. Проводить індивідуальні бесіди, конференції, постійно оновлює матеріали папок-пересувов. Порада батькам – не уникати інформацію, яку надає вихователь. Оскільки більшу половину часу діти проводять в садочку, вони розвивають навички мовлення, навички взаєморозуміння, інтелектуальні здібності. Тому, для того щоб, вплив вихователя не був дарма, слід використовувати його поради.

Надамо декілька порад татам. Оскільки достатнього часу з дитиною проводить мама, то в дитини виникає відчуття того, що татові не цікаво з ним, і формуються вже особистісні душевні проблеми.

1. Не потрібно критикувати гру з дитиною, коли все іде за власним бажанням, тоді і тато і дитина відчуває від неї насолоду. Коли все іде через силу – виникає бажання швидше все закінчити. Тато повинен бути «живим», відкритим до спілкування, гра повинна йти від душі.

2. Краще всього гру з дитиною потрібно проводити в певний час (наприклад, після роботи, після садочка). Якщо є регулярність, то це вже переростає в традицію, що закріплює цим самим взаємодію з дитиною, активізацію спілкування, розвиток взаємодії.

3. Перш за все, потрібно розпочинати гру, коли у дитини гарний настрій. Якщо її щось хвилює краще розпитати що трапилось, або зайнятися іншою справою.

4. Під час гри підтримувати дитину. Роль мами в житті дитини відіграє важливе значення, але тато повинен також бути нарівні. Проводити більше часу з дошкільнятком. Спілкування невинуждене, спокійне, цікаве та захоплююче.

Старші дошкільники готуючись до подальшого вступу до школи, застосовуючи ігри вдома, допоможуть їм у засвоєнні нового матеріалу, у виконанні домашніх робіт, у висловлюванні та відстоюванні власної думки. Завдяки цілеспрямованій діяльності діти стають інтелектуально розвинутими, мовлення стає більш виразнішим, чітким, зростає рівень запам'ятовування, уміння слухати і розуміти. Кожного дня потрібно займатися з дитиною, йдучи з дитячого садочка, заходячи в магазин, граючи на дитячому майданчику.

Отже, мовлення – це оволодіння і застосування особистістю певної мови під час її спілкування з іншими людьми і в процесі мовленнєвої діяльності.

Дошкільний вік вимагає від дитини повноцінного оволодіння засобами спілкування. За допомогою гри з'являють нові форми мовлення: вираження власних думок, здатність пояснювати, повідомляти дорослому свої враження, отримання контакту з однолітками.

Ігрова діяльність сприяє формуванню мовних явищ. Дидактичні, рухливі ігри, артикуляційні та імітаційні вправи широко застосовують педагоги в своїй практиці. Це неодмінний елемент освітньо-виховного процесу.

Якість розвитку мовленнєвих навичок старших дошкільників залежить від рівня розвитку всіх його аспектів (фонетичного, лексичного, граматичного мовлення), вони виявляються в досягненнях дошкільнят в опануванні рідного мовлення, що є дуже важливим для дитини. Завдяки різноманітним видам діяльності виникають вміння будувати речення, складати розповіді, міркувати над запитаннями до твору.

Мовлення допомагає дітям в повсякденному житті, в спілкуванні з рідними та однолітками. У мовленні відображаються соціальні правила поведінки, норми, можливість передбачити хід своїх подальших дій.

Мовлення дітей потребує постійного вдосконалення, на кожному рівні розвитку. Набуття мовленнєвих зразків, форм мовлення, вдосконалення мовлення в цілому. Без мотивацій та внутрішнього розуміння, без розв'язання власних труднощів розвитку, неможливо опанувати мову рідного народу. За допомогою мови дитина виступає індивідуальністю.

Зазначимо, що цілеспрямована робота з розвитку мовленнєвих навичок дітей має вестися на високому рівні, спрямовуватися на розвиток мовного чуття, мовних здібностей дітей. Працюючи з дітьми, необхідно повсякчас створювати умови для самостійних мовних спостережень, для розвитку мовлення, для здійснення контролю та самоконтролю над висловлюваннями.

Мовленнєві ігри спрямовані на розвиток правильної вимови слів, на уточнення та закріплення словника. Діти вчаться висловлювати власну думку, вчаться знаходити спільний компроміс між однолітками. Розвиваючи мовлення, дошкільники стають впевненішими, зникає сором'язливість, скованість.

У дошкільному закладі актуальним є пальчикові ігри, вони спрямовані не лише на розвиток дрібної моторики, але й на розвиток мовлення, слова підкріплюються діями. Зараз багато технологій, які можна використовувати вдома, інтернет та телевізор допоможуть сучасним батькам.

Головна порада батькам – бути цікавим співбесідником. Постійно розповідати (казки, історії, розповіді), пояснювати (як діяти в різних ситуаціях), гратися в рухливі ігри з цікавим сюжетом.

Отже, проблема розвитку мовленнєвих навичок старших дошкільників є однією з найважливіших у системі дошкільного виховання. Ступінь розвитку мовлення є характеристикою освіченості людини й народу в цілому. За допомогою мовних засобів людина виражає себе, свій внутрішній світ, світобачення, свій естетичний, етичний, світоглядний та інтелектуальний розвиток.

Вироблення у дошкільників навичок практичного володіння рідною мовою, вміння правильно будувати висловлення в усній формі – основне завдання, яке постає перед закладом дошкільної освіти.

Мовлення – феномен психіки людини. Це психофізіологічне, психолінгвістичне, біологічне, соціокультурне, фізичне, лінгвістичне, нейрофізіологічне, нейролінгвістичне явище. В психології визначають кілька класифікацій видів мовлення. Передусім диференціюють на зовнішнє та внутрішнє.

Зовнішнє – мовлення, виголошене вголос, доступне для зовнішнього сприймання. В окремих випадках людина може розмовляти вголос «сама з собою», ні до не звертаючись, проте зовнішнє мовлення обслуговує передусім саме процеси комунікації, взаємодії між людьми.

Внутрішнє – мовлення мовчки. Воно може бути більш, або менш зв'язним, послідовним, усвідомленим (наприклад, індивід розмірковує, який вибір зробити; прогнозує, що відбудеться, якщо він вчинить саме так або інакше).

У дошкільному віці мовлення дитини виконує функцію спілкування, пізнання світу, планування власних дій та спільної діяльності. Дитина опановує в основному розмовним стилем усної української мови.

Мовлення виступає головним фактором соціалізації дітей не лише в дошкільному закладі, але й за його межами. Використання різноманітних ігор під час навчання та вільного часу дітей, допомагає своєчасному розвитку, зокрема мовлення.

Тому для розвитку мовленнєвої діяльності і пов'язаного з нею мислення, необхідно пропонувати дітям розвивальні завдання, вправи, які містять пошук, проблему, здивування, запитання, що потребують розв'язання. Це і міркування; і логічні вправи мовного характеру; і знаходження істотних ознак предметів, мовних одиниць; й ігри в «тлумачний словник»; й ігри на добір антонімів, паронімів, омонімів, багатозначних слів; й ігри на доведення, переконання (хто сильніший, спритніший, акуратніший); і ребуси, і загадки, і мовні лабіринти, пригадування незвичайних ситуацій, моральних вчинків, небилиць, гумористичних сцен тощо. Під час розв'язання таких завдань активізується творча уява, розвивається логічне й образне мислення, актуалізується мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми сучасного дитинства: монографія О. Радул, Т. Довга, О. Ткаченко, Т. Прибора, Н. Цуканова, І. Баранюк, С. Мельничук, Н. Андросова, Т. Шарапова, С. Куркіна / [За ред.. О. Радул]. Харків: Мачулін, 2022. 387 с.
2. Арушанова А. Г. Мова і мовне спілкування дітей: Книга для вихователів дитячого садка. Д.: Мозаїка-Синтез, 2000. 272 с.
3. Бахтін М. М. Естетика словесної творчості / Упоряд. С. Г. Бочаров, прямуючи. С. С. Аверинцев і С. Г. Бочаров. М.: Мистецтво, 2003. 423 с.
4. Богуш А. М., Гавриш Н. В., Саприкіна О. В. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2009. 408 с.
5. Богуш А. М., протікати Гавриш Н. В. опис Дошкільна старших лінгводидактика : діяльності Теорія і розвитку методика слухають навчання психологи дітей дослідників рідної скороченим мови в монологічне дошкільних років навчальних кубрякова закладах: майбутню підручник. Вид. 2-ге, доповнене.і Київ : віці Видавничий правильно Дім «повідомлення Слово», 2018. 704 с.
6. Бугастова І. А. Гра як засіб підготовки дитини до школи. *Журнал для батьків*. 2013. № 1. С. 12 – 17.
7. Гавриш Н. В. Сучасне заняття в дошкільному закладі. Луганськ : Альмамастер, 2008. 494 с.
8. Гавриш Н., Безсонова О. Калейдоскоп інформаційно-ігрової творчості дітей : методичний посібник. Київ : Слово, 2015. 256 с.
9. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 374 с.
10. Гром'як Р. Т., Коваліва Ю. І. Літературознавчий словник-довідник / за ред. В. І. Теремка. Київ : ВЦ „Академія”, 2006. 752 с.
11. Ельконін Д. Б. Психічний розвиток в дитячому віці. Вороніж, 2010. 416 с.
12. Єлдінова С. М. Використання елементів колективної творчої діяльності на уроках читання та в позаурочний час у початковій школі // *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених*

Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика». 2021. Вип. 43. Т. 1. С. 259–264. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/43-1-38>

13. Єлдінова С. М. Наголос як морфологічне явище в катаяконімному словотворі // *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика". том 32 (71) № 6. 2021. Частина 1. С. 19–23. DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-1/04>

14. Єлдінова С. М. Використання українських народних традицій та звичаїв у формуванні громадянської позиції учнів молодших класів на уроках «Я у світі» // *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: збірник наукових праць*. Запоріжжя: КПУ, 2022. Вип. 80. Т. 1. С. 91–95. DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.80.1.16>

15. Єлдінова С. М. Ігрові технології розвитку соціальних емоцій дітей в закладах дошкільної освіти / *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 59. Т. 1. 2023. С. 336–339 (0.5 д.а.). DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-1-52>

16. Єлдінова С. М. Особливості розвитку мовленнєвих навичок старших дошкільників в ігровій формі / *Acta Paedagogica Volyniensis* / ВНУ ім. Л. Українки Видавничий дім «Гельветика». Випуск 1. Том 1. 2022. С. 44–49. (0.5 д.а.) DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.1.7>

17. Єлдінова С. М., Цуканова Н. М. Формування соціальної компетентності в учнів початкових класів. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. – Вип. 60. Т. 2, 2023. С. 173–178. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-2-26>

18. Калмикова Л. О. Перспективність і наступність в навчанні мови й розвитку мовлення дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: психолінгвістичний і лінгвістичний виміри: навчально-методичний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. 448 с

19. Калмикова Л. О. Психологія мовлення і психолінгвістика: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Фенікс, 2008. 245 с.

20. Калмикова Л. О. Розвиток мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку: діагностико-розвивальна програма: монографія. Переяслав : ПП «СКД», 2010. 212 с.

21. Калмикова Л. О. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностико-розвивальний комплекс: навчально-методичний посібник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2016. 384 с.

22. Кричківська Т. Д. Психологія дітей дошкільного віку : навчально-методичний посібник. Ніжин. Видавничий дім «Слово», 2013. 62 с.

23. Крутій К. Л. Формування граматично правильного мовлення в дітей дошкільного віку: монографія. Запоріжжя: ЛПІС, 2012. 341 с.

24. Надворна О. Розвиток мовлення в системі Монтессорі. *Дошкільне виховання*. 2014. № 8. С. 16–19.

25. Нещерет О. І. Психологія мовленнєвої діяльності : навчально-методичний посібник. Ніжин : Видавничий Дім «Слово», 2004. 100 с

26. Павелків Р. В. Дитяча психологія: навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2008. 432 с.

27. Пікуліна Т. Л. Формування комунікативної компетентності молодших школярів. *Таврійський вісник освіти*. 2011. №1 (33). С. 42–43.
28. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 152 с.
29. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. Київ : Освіта України, 2011. 292 с.
30. Трофімова Ю. Л. Психологія: підручник. Видання 5-те. Київ : Либідь, 2005. 560 с.
31. Усова А. П. Роль гри у вихованні дітей / Під ред. А. В. Запорожця. Видавничий Дім «Слово», 327 с.
32. Ушакова О. С. Розвиток мови дітей 4-7 років // *Дошкільне виховання*. 2006. №1. С. 59-66.
33. Філончук С. С. Розвиток мовленнєвих здібностей дітей засобами театралізованої діяльності : методичний посібник. Кіровоград. 2013. 128 с.
34. Формування конкурентоспроможного фахівця в галузі дошкільної та початкової освіти: монографія / О. Радул, Н. Озерна, І. Баранюк О. Ткаченко, Т. Довга, Н. Андросова, Т. Шарاپова, Т. Прибора, / [За ред. О. Ткаченко]. Харків: Мачулин, 2018. 256 с.
35. Цуканова Н. М. Виховна спрямованість літератури для дітей в історії розвитку дошкільного виховання (друга половина XIX – середина XX століття): Монографія. Дніпро: Середняк Т. К., 2020. – 235 с.
36. Цуканова Н. М. Альтернативні заклади дошкільної освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 58. Том 2. С. 372–376. (0.5 д.а.) <https://doi.org/10.24919/2308-4863/58-2-53>
37. Цуканова Н. М. Педагогічні засади раннього розвитку дітей. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 47. Том 4. С. 256–260. (0.5 д.а.) <https://doi.org/10.24919/2308-4863/47-4-43>
38. Цуканова Н. М. Формування загальнокультурної компетентності учнів початкової школи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. – Вип. 53. Том 2. С. 339–343. (0.5 д.а.) <https://doi.org/10.24919/2308-4863/53-2-50>
39. Androsova N., Tsukanova N., Demchenko Y., Prybora T., Tkachenko O. Formation of Professional Competence of Future Primary School Teachers Against the Background of Large-Scale Military Aggression (a response to the challenges of the times) // *Journal of Curriculum and Teaching*. 2023. Vol. 12. № 3. P. 11–18. <https://doi.org/10.5430/jct.v12n3p11>